
Aan mijn nek buiten het raam gehouden

Tom Pauka

In 1965 had ik kennis aan Hanne L., een Deense ontwerpster van schemerlampen (*bordlamper*), en vanwege haar artistieke beroep kwam ik toen soms in een Kopenhaags café waar kunstenaars elkaar ontmoetten. Hier is het dat ik voor het eerst een van de schokken gevoeld heb die voorafgingen aan het ontstaan van Nieuw Links. Tijdens een beetje rommelig gesprek vroeg een oudere heer in het Engels (dus het was de bedoeling dat ik het zou verstaan) aan Hanne: 'Is dat cola wat die jongen drinkt?', wat Hanne bevestigde, waarop die man zei: 'Heel goed, dan neukt hij straks beter.'

Ik heb een tweeslachtige verhouding met onbetamelijkheid. Als ik ermee geconfronteerd word, ga ik door de grond van schaamte, maar het heeft ook een geheime aantrekkingskracht. In dat café wilde ik door de grond zinken: iedereen keek naar mij en nam mij zozeggend de maat. Alleen de man die mij die streek geleverd had – ik weet nog dat hij zijn grijze haar in een staartje droeg; een formidabele tegenstander dus als ik iets had willen zeggen – was alweer met iemand anders in gesprek over een ander onderwerp. Ditmaal was ik de pineut, maar in een stil hoekje van mijn geblesseerde ikje smeulde ook een beetje bewondering, want onbetamelijkheid is ook... Hoe zal ik het zeggen. Mits goed gekozen is het een sublieme vorm van autonomie.

Ik kom nog terug op Hanne L., die gezien had hoe ik in verlegenheid gebracht was en die nu loerde op een kans om mij voorgoed te genezen.

In 1949 werd ik lid van de Arbeiders Jeugd Centrale (AJC), en daar hoorde ik van een rebellie in Den Haag, waar men rode wijn had gedronken en naar Franse chansons had geluisterd, dit onder aanvoering van een zekere Arie (later bekend als André) van der Louw. Dit was zo extreem onbetamelijk dat Van der Louw afgezet werd als bestuurder en door een college van PvdA-notabelen ongeschikt werd verklaard om nog ooit een bestuurlijke functie te vervullen. Dit incident vond ik huiveringwekkend aantrekkelijk. Zelf heb ik het destijds in de kunst van het onbetamelijke nooit verder gebracht dan het

meenemen van twee paar bokshandschoenen naar een AJC-sportvakantie-kamp in Wijlre in Limburg, waar een tolerante kampleiding weigerde om hier een kwestie van te maken.

In het begin van de jaren zestig kwam ik Van der Louw weer tegen bij de VARA; hij was perschef, ik chef van de actualiteitenrubriek, toen geheten *Dingen van de Dag*. De VARA was onderdeel van de zogeheten ‘rode familie’, wat betekende dat je als radiojournalist solidair moest zijn met de partij, de krant (*Het Vrije Volk*) en de vakbond (het Nederlands Verbond van Vakverenigingen, NVV), waarbij het begrip ‘solidariteit’ nogal smal werd uitgelegd. Kritiek was uitgesloten. Er diende positief bericht te worden. Als dat niet kon, dan deed de VARA er het zwijgen toe. In 1957, het begin van mijn radio-carrière, toen ik nog als freelancer meewerkte, werd ik een keer berispt vanwege een reportage over de beroerde situatie van Algerijnen in Parijs. Ik had moeten bedenken dat dit gezien kon worden als kritiek op de Franse regering, en die werd op dat moment geleid door de socialist Guy Mollet. Later, als actualiteiten-chef, moest ik leidinggeven aan een groepje radioverslaggevers en moest ik dus zorgen dat de onuitgesproken maar vanzelfsprekende beleidslijn gehandhaafd werd.

Ik herinner me een paar kwesties. Een van onze verslaggevers maakte een reportage over de oprichting van een onafhankelijke kunstenaarsvakbond. Dat hadden wij niet mogen doen, wij hadden aan die oprichting geen aandacht mogen geven. Het ontstaan van bonden buiten het NVV was namelijk ongunstig voor het NVV en daarom ongewenst. Rebelse geluiden in de PvdA kregen alleen aandacht in de vorm van commentaren van loyalisten. Bepaalde personen dienden geheel genegeerd te worden. Bijvoorbeeld Jan Cremer. Jan Cremer? Ja, Jan Cremer. Deze had in 1964 een boek geschreven (*Ik Jan Cremer*), en wij hadden volgens de heer Broeksz, omroepsecretaris (de hoogste baas van ons omroepbedrijf), moeten weten dat hieraan geen aandacht besteed mocht worden omdat het ten eerste een waardeloos boek was en voorts omdat de ouders van Jan Cremer trouwe partijgenoten waren die Jan met zijn boek veel verdriet deed. De heer Broeksz bracht zelfs een bezoek aan onze afdeling om dit toe te lichten. Een van mijn rebelse medewerkers vroeg toen of de heer Broeksz misschien een lijstje kon maken met mensen die we over het hoofd dienden te zien, waarop de heer Broeksz instemmend reageerde, en vanaf toen hing er dus in ons kantoor een lijst met namen onder de kop ‘Personae Non Gratae’.

Maar nu – we schrijven dan 1965 – begint een nieuw tijdperk. We merken dat 't geen gevolgen heeft als we de oekazes van de leiding negeren. Ik zeg eerlijk: ik vind dit moeilijk. Maar we interviewen gewoon wie we willen, zonder er acht op te slaan of dit misschien nadelig is voor iemand van de rode familie, en daar horen we meestal niets over. Een heel enkele keer word ik nog ter verantwoording geroepen, er is iets uitgezonden wat niet zo leuk was voor *Het Vrije Volk* en ik moet hier over spreken met de heer Broeks. Ik leg uitvoerig uit dat het verhaal goed gecheckt is en honderd procent wáár, waarop de heer Broeks antwoordt: 'Niet alles wat waar is hoeft uitgezonden te worden.'

André van der Louw en ik zijn tussen de middag in het VARA-gebouw meestal te vinden aan dezelfde kantinetafel. In klein gezelschap, vaak met ook Jan Nagel van de partij, wordt daar diepgravend geanalyseerd hoe het staat met de wereld, Nederland en de VARA. De dominante visie aan die tafel is – ik vat het nu kort samen – dat de partij (de PvdA dus) zich opent naar rechts en zich afsluit voor links. Wie kritiek heeft op de NAVO wordt door de notabelen in de partij beschouwd als een *meeloper*, eigenlijk een verkapte communist. Het denken zit muurvast. Wat wij – wij van de VARA – kunnen doen is ruimte bieden voor nieuwe ideeën. Hierbij kijkt men voornamelijk naar mij.

Heb ik ooit te kennen gegeven dat ik het moeilijk vond om de wetten van de betamelijkheid te negeren? Ik denk het niet. Aan de tafel van André waren we met rebellen onder elkaar. Ook daar heerste een bepaalde betamelijkheid, namelijk dat je niet bang mocht zijn om over de schreef van de betamelijkheid te gaan. In zekere zin maakte het establishment het ons moeilijk door zo'n weifelend soort tegenstand te bieden. Het was alsof we werden beschouwd als een onvermijdelijk kwaad dat je niet daadkrachtig kon bestrijden zonder het hele organisme te beschadigen.

En dan hebben we ineens een naam: Nieuw Links In De Partij van de Arbeid. Er zijn een paar uitgangspunten die we ingang willen doen vinden. Eén daarvan, het minimumprogramma, irriteert de partijbonzen in bijzondere mate. Wij vinden dat de PvdA bij verkiezingen een paar punten moet formuleren die in een regering in ieder geval gerealiseerd moeten worden; zo niet, dan doen we niet mee. Dit vindt de partijleiding een slecht idee: het maakt het voor andere partijen makkelijk om ons buiten de regering te houden en het beperkt de onderhandelingsruimte voor de partijleiding. Nu komt er een formele oekaze van meneer Broeks. Het woord 'minimumprogramma' mag in onze uitzendingen niet gebruikt worden. Het *woord* is taboe. Begrepen?

Tja... maar het leven gaat door. Aan het einde van diezelfde week vindt onder leiding van George Cammelbeeck, nota bene Eerste Kamerlid voor de PvdA, op *prime time* een radiodiscussie plaats over het onderwerp minimumprogramma.

Ik had mijn verdediging al klaar: het afgelasten van de al lang tevoren voorbereide uitzending zou meer aandacht hebben gekregen dan de uitzending zelf. Knap nietwaar? Maar er gebeurde niets. De leiding was nergens te bekennen.

Aan het einde van André's leven, nu ruim tien jaar geleden, hebben hij en ik dit onderwerp nog eens uitvoerig besproken: de ambivalente houding van onze tegenstanders. Natuurlijk, er waren een paar notabelen die ons werkelijk haatten en die daar ook luide uiting aan gaven. Maar de leiding van de partij leek ons van het begin af te beschouwen als iets onvermijdelijks dat door de tijdgeest naar binnen was geblazen en waarvan je de opmars hooguit kon vertragen, zoals met name partijleider Joop den Uyl deed door bananschillen voor ons neer te leggen. Het staat allemaal in André's boek *De razendsnelle opmars van Nieuw Links*, waar ik hem in de drie laatste maanden van zijn leven mee heb geholpen.¹ Daar in André's flat in Scheveningen heb ik me gerealiseerd hoe belangrijk Nieuw Links moet zijn geweest in het leven van André, en misschien ook wel in dat van mij, al zou ik (denk ik) niet zo ver gaan om mijn laatste restje levenskracht eraan te wijden. Maar André wilde bijvoorbeeld graag nog een keer terugkijken op een vinnig gesprek tussen Hans van den Doel en mij tijdens het weekend waarin we *Tien over rood* schreven. Hans wilde, liefst in Bijbelse bewoordingen, in de tekst opgenomen zien dat van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap de Gelijkheid het belangrijkste was. Want Gelijkheid was van ons, de Vrijheid was van de liberalen en de Broederschap van de confessionelen. Ik bracht daartegenin dat als er maar één van die drie idealen gerealiseerd was, dat 't het best broederschap kon zijn, want aan vrijheid alleen heb je niks, en aan gelijkheid alleen ook niet. Enfin, erg belangrijk was die discussie niet, en ik won 'm ook niet, want niemand won van Hans. Maar het blokkeerde mijn denken een beetje, en ik geloof niet dat ik veel aan de tekst van *Tien over rood* heb bijgedragen, behalve dan de titel.

Broederschap. We kwamen er nog het meest in de buurt op de tuinfeesten achter mijn huis in Driebergen. Daar, tussen de naar de mode van die tijd verwaarloosde struiken, hadden we écht plezier met elkaar en konden we geloof ik ook elkaar onbelemmerd waarderen. Beroemd is de scene waarin

Han Lammers de spuitmond van de spiritusfles op de barbecue richt, waardoor hij opeens een vlammenwerper vastheeft, die hij dan per ongeluk richt op de vrouw van André, die als een fakkel staat te branden, waarna ik me op haar stort en met haar samen door het gras rol – niks aan de hand, zelfs geen brandschade aan haar kleren.

Er wordt bij die feesten over heel veel *niet* gesproken.

Als André en ik er later in Scheveningen op terugkijken, kunnen we goed verklaren waarom sommige zeer spraakmakende thema's van de jaren zestig niet in ons boekje voorkomen. Geen woord (bij voorbeeld) over het herrezen feminisme. Wat een mooie ideologie was dat eigenlijk. Het was niet zomaar een mening; alles wat je vond had ook betrekking op het eigen dagelijks leven. Milieu, ook zo'n onderwerp. Maar ja, daar spraken we niet over, zegt André, omdat we wisten, of konden vermoeden, dat we het daarover diepgaand oneens zouden zijn.

Ik ben ook niet blijven zeuren over broederschap. Er kwam een kabinet met een redelijk linkse signatuur en een paar jaar lang leek het erop dat het misschien zou lukken om meer gelijkheid (toen 'spreiding' genoemd) gerealiseerd te krijgen. Ik zat er dichtbij, want ik was van de VARA naar de Tweede Kamer verhuisd, waar ik Ed van Thijn ging helpen bij zijn werk als fractievoorzitter. Maar mijn enthousiasme en mijn betrokkenheid bij Nieuw Links namen een beetje af. Ik had in toenemende mate het gevoel dat we ons druk maakten over dingen die er *bijna* toe deden. Ik heb mij nooit een echte analyticus gevoeld, meer iemand die een groeiende twijfel met zich meedraagt.

En dat is zo gebleven tot de huidige dag. Ik denk nu veel na over het onderwerp *bestaansonzekerheid*. Het zou mooi zijn als ik er nog eens met André over kon praten, hoe bestaansonzekerheid het leven van heel veel mensen vergiftigt omdat ze geen plannen kunnen maken, hoe het arme mensen opzet tegen nog armere mensen, hoe het in de hele westerse wereld leidt tot successen voor mensen als Geert Wilders. Het echte dilemma voor de sociaaldemocratische politiek blijft onbesproken: dat je enerzijds door flexibilisering meer arbeid creëert (wat volgens mij helaas de waarheid is), terwijl je tegelijkertijd een niet eerder vertoonde bestaansonzekerheid introduceert. *Précarité* heet dit in het Franse debat, opgelaaid na de introductie van nieuwe wetten die de Franse arbeidsmarkt moesten flexibiliseren. Ik beweer niet dat de PvdA zich met onbelangrijke zaken bezighoudt, maar ik heb opnieuw (of nog steeds) het gevoel dat de inspanningen van de partij net een ietsje naast de onderwerpen liggen waar het echt over zou moeten gaan.

'Ja maar', zei André, 'jij wil het altijd hebben over dingen die de politiek

nou juist zo moeilijk kan organiseren. Ik bedoel, broederschap... jawel, goeie-dag, hoe ga je dat regelen, dat is dan meteen de vraag.'

Hetzelfde geldt voor precariteit. Als het een Nederlands woord zou zijn, zou het *onbestendigheid* betekenen. En, net als in de geluksdiscussie, zullen de beoefenaars van traditionele politiek je meteen vertellen dat, Tom, luister nou eens, het hele leven is onbestendig, weet jij zeker dat je morgen nog leeft, dus wat kan de politiek hier bijdragen, dat moet je jezelf afvragen. Oké, doe ik, ik vraag het me af. En ik geef toe, de fundamentele onbestendigheid blijft bestaan. Maar er is een soort van nullijn waar de politiek voor zou moeten zorgen.

Hoewel de tijd die we hadden beperkt was, hebben André en ik toen toch ook nog een keer een gesprek gevoerd over betamelijkheid, dus over de moeite die ik had om grenzen te negeren, zelfs als ik die grenzen niet helemaal redelijk vond. Er was verder niemand bij, dus dat scheelde. Het punt was: ik had groot respect voor meneer Broeksz. En ik had eigenlijk een groot geloof in de broederschap van de welwillenden, dus ik had bij wijze van spreken de rode familie zelf kunnen uitvinden. Toch hoorde ik thuis in het kamp van de rebellen.

'Heb je ooit', zei André, 'iets anders gestemd dan PvdA? Of zie je dat ooit gebeuren?'

'Nee, dat niet.'

'Maar wel af en toe met de pest in je lijf zeker.'

André begreep mij. Als dank vertelde ik hem de afloop van mijn akelige avontuur in Kopenhagen. We kwamen die avond terecht in een hotel, en op zeker moment, ik geloof nadat ze gedoucht had, trok Hanne L. mijn overhemd aan om nog even een sigaret te roken. 'Wat zie je er fantastisch uit', zei ik, 'zo'n overhemd wordt gewoon een soort baljurk als jij 'm draagt.'

'Meen je dat?' zei Hanne. Met een valse lach, weet ik achteraf.

'Ja natuurlijk, je bent onweerstaanbaar.'

'Dan gaan we nog even naar de bar', zei ze, en stond op.

'Eh... moet je niet...' Ik keek omlaag.

'Ja natuurlijk,' zei ze, 'ik trek wel schoenen aan.'

Dus even later stonden we in de lift, Hanne met overhemd en schoenen, ik met mijzelf, of wat daarvan over was.

Hierna dronken wij beiden twee glazen bier in de bar, waarbij Hanne een gesprekje voerde met de barman, maar in het Deens, zodat ik buitengesloten was.

Terug in de hotelkamer zei Hanne dat je een kind met hoogtevrees bij zijn nekvel moet pakken en 't buiten het raam moet laten bungelen. Daarna kuste ze mij en zei: 'Nou heb jij nooit meer last van verlegenheid.'

Maar daar had ze dus ongelijk in. Ik ben de rest van mijn leven min of meer een rebel gebleven, maar wel altijd beschroomd.

- 9 *Vrij Nederland*, 29-7-1967.
- 10 *Haagse Post*, 6-4-1968.
- 11 Binding Rechts kwam voort uit een afsplitsing van de Boerenpartij aan het einde van de jaren zestig, en nam in 1971 tevergeefs deel aan de Tweede Kamerverkiezingen. In Apeldoorn was de partij vertegenwoordigd in de gemeenteraad.
- 12 *NRC Handelsblad*, 3-2-1972.
- 13 *Vrij Nederland*, 16-9-1972.
- 14 *De Volkskrant*, 16-9-1972.
- 15 *Accent*, 2-10-1976.
- 16 Hans van den Doel, *Lastig links. Socialistische dilemma's: welstand of werkgelegenheid, deelbelang of democratie* (Utrecht/Antwerpen 1976).
- 17 Zie paragraaf 3.2 in: Van den Doel, *Lastig links*.

Aan mijn nek buiten het raam gehouden

- 1 Zie de inleiding en de epiloog uit dit boek van Van der Louw, die zijn opgenomen in het volgende hoofdstuk: 'De razendsnelle opmars van Nieuw Links'.

De razendsnelle opmars van Nieuw Links

- 1 Terwijl hij ziek was heeft André van der Louw zijn terugblik op Nieuwe Links geschreven, dat in december 2005, een paar maanden na zijn dood, verscheen onder de titel *De razendsnelle opmars van Nieuw Links* (Schoorl 2005). Hierin schetste hij het ontstaan en de evolutie van Nieuw Links en de gevolgen van de vernieuwingsbeweging voor de PvdA. Uit het boek zijn hier de inleiding en de epiloog overgenomen.

Nieuw Links en D'66

- 1 Robert Michels, *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie. Untersuchungen über die oligarchischen Tendenzen des Gruppenlebens* (Leipzig 1911).

Zonder linkse rebellie is de Partij van de Arbeid uitgeblust

- 1 Dit artikel is een door de auteur geaccordeerde bewerking van een vraaggesprek dat Chris Hietland op 3 juni 2016 met hem voerde.

Herinneringen aan Nieuw Links

- 1 De behoefte aan wijziging in het politiek optreden van de PvdA kwam bijvoorbeeld ook tot uitdrukking in een artikel van Ed van Thijn in *Socialisme en Democratie* in 1966 (Ed van Thijn, 'Een moderne verkiezingscampagne', *Socialisme en Democratie* (1966) 10, 704-714). Hij bepleitte ook dat de grootste partij de minister-president zou leveren en dat er bij een tussentijdse kabinetscrisis zou moeten worden overgegaan tot nieuwe verkiezingen voor de Tweede Kamer.
- 2 Anet Bleich, *Joop den Uyl 1919-1987. Dromer en doordouwer* (Amsterdam 2008), 217-218. De vermelding dat Den Uyl in november 1966 tot politiek leider zou zijn gekozen is onjuist.